
ПРИВЛИЧАНЕ НА ПРЕКИ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ (ПЧИ) В БЪЛГАРИЯ: СЪСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВИ

Искра Христова-Балканска¹

---

1. Ползи от привличането на ПЧИ

Развитието на технологиите и дейността на многонационалните корпорации (МНК) издигат ПЧИ като една от основните форми на външноикономическите отношения, които позволяват финансирането на икономиката. Това прави ПЧИ особено привлекателни за редица държави, особено когато ефектите им върху приемащата икономика обуславят постигането на две главни цели на икономическата политика на държавата: повишаване на инвестициите в икономиката и разширяване на възможностите за финансиране.

Съгласно икономическата литература привличането на ПЧИ в определена държава или регион в света зависи от технологични и традиционни фактори – детерминанти като размер на пазара, данъчно облагане на предприятията, равнище на работните заплати, развитие на приватизационния процес и др. Те влияят на технологичния трансфер, който може да подобри производствената структура, респ. икономическия растеж и заетостта.

Отрасловата специализация е основен фактор за привличане на ПЧИ, защото чуждестранните фирми, специализирани в производството на определена стока, решават да инвестират зад граница, изхождайки от наличието на подобни производства и квалифицирана работна ръка в приемащата държава. Хоризонталните ПЧИ се разпространяват в дълбочина на вътрешно-производствено равнище, а вертикалните - когато чуждестранните инвестиции проникват в две различни производства. Хоризонталните ПЧИ се отнасят до придобиването на специфични знания за определен отрасъл независимо от намеренията на чуждестранния инвеститор. Този тип ПЧИ дават някои предимства на вътрешните производители по линия на квалификацията на работната сила, на производството на заместители на чуждестранни продукти и т.н. Вертикалните ПЧИ предоставят общи, а не специфични знания за развитие на отрасъла и са от полза както за фирмите-доставчици, така и за фирмите-купувачи. Връзката между задграничната и местната компания е от особено

---

¹ Ст.н.с. д-р Искра Христова-Балканска работи в Икономическия институт на Българската академия на науките.

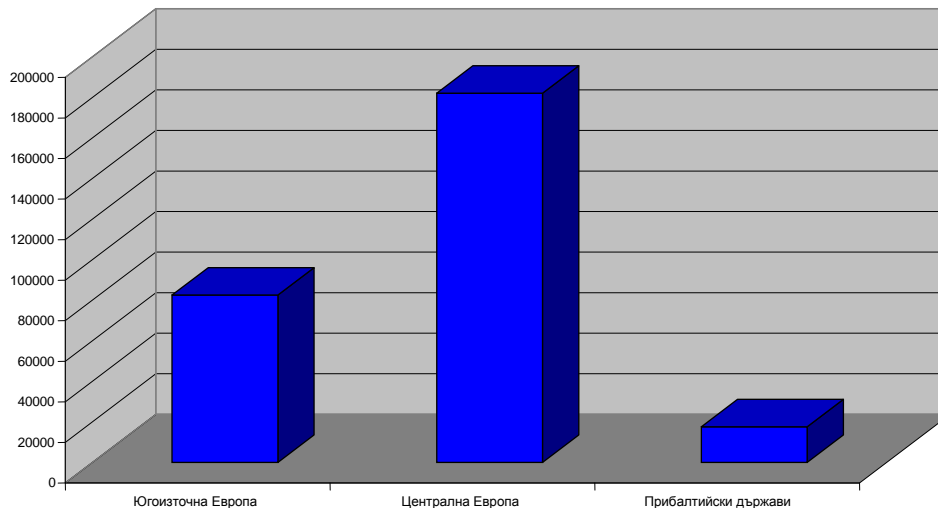
значение за трансфера на технологии и за повишаване на производителността на труда. ПЧИ съдействат за развитието на сравнителните предимства на определено производство и дават възможности за развитието на отрасли, ориентирани към износ. Инвестициите на „зелено“ също оказват положителни ефекти в социално-икономическата сфера като нарастване на заетостта и икономическо укрепване на даден регион.

ПЧИ са и източник за финансиране на дефицита в текущата сметка на платежния баланс, тъй като те не създават допълнителни дългове. Нарастването на външните инвестиции, съчетани с вътрешните, води до подобряване на макроикономическото равновесие.

През периода 1990-2006 г. в страните от Централна Европа² навлизат общо 182 012 млн. USD, в прибалтийските държави – 17 566 млн. USD (1994-2006 г.), а в Югоизточна Европа³ – 82 481 млн. USD⁴ (вж. Фигура 1). Привличането на ПЧИ в България е част от общия процес на тяхното нарастване в страните от Централна и Югоизточна Европа. През 1990-2006 г. България е привлякла 5.37% от общите ПЧИ, влезли в Централна и Югоизточна Европа и прибалтийските държави, а Румъния – 11.62%. През същия период у нас влизат 18.37% от общите ПЧИ в Югоизточна Европа, а заедно с Румъния процентът е 58.1.

Фигура 1

Натрупване на нетни ПЧИ в страните от Централна Европа, в Югоизточна Европа и в прибалтийските държави, 1990-2006 г.

Източник: Central Banks publications of respective countries, <http://www.ebrd.com>, собствени изчисления.

² Полша, Чехия, Унгария.

³ България, Румъния, Сърбия, Македония, Хърватска, Босна и Херцеговина, Албания.

⁴ В бивша Югославия чуждестранните инвестиции идват главно след 1995 г.

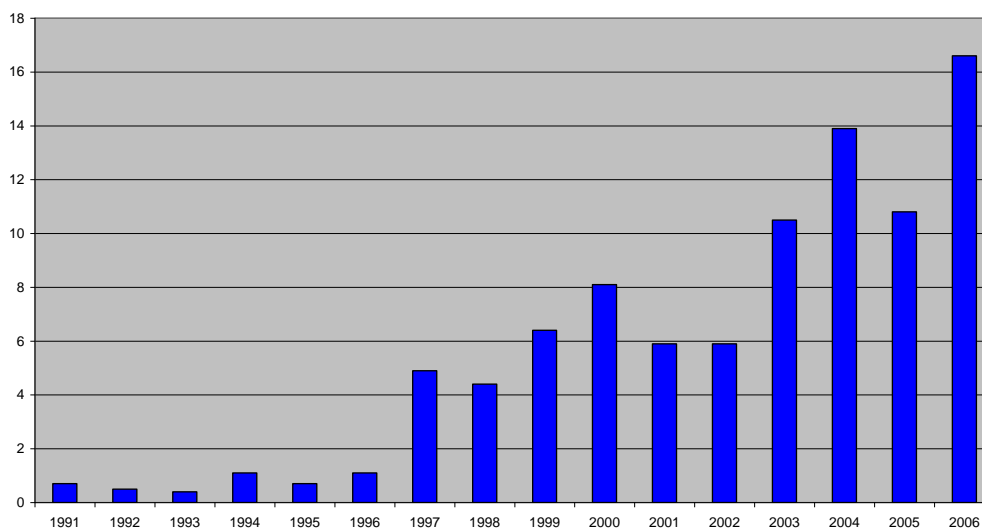
2. Развитие на процеса на привличане на ПЧИ в България и влиянието им върху икономиката на държавата

Притокът на ПЧИ към България през периода 1992-1996 г. възлиза средно на 153 млн. USD на година, или това е 10.5% от натрупания основен капитал. През 1990-2006 г. чистият прилив на ПЧИ в страната възлиза приблизително на 14.701 млрд. USD, или средно по 864.77 млн. USD годишно. От 1992 до 2006 г. по линия на приватизацията са инвестирани 3485.1 млн. USD, а инвестициите на „зелено“ и други инвестиции, свързани с разширяване на производството, възлизат общо на 15 622.8 млн. USD. Един от основните показатели за влиянието на ПЧИ върху икономиката на България е повишаването на относителния им дял в БВП на страната (Фигура 2).

Друг показател за привличане на чуждестранни инвестиции е нарастването на инвестициите на „зелено“. През периода 2001-2005 г. Румъния притежава 40% от пазарния дял на ПЧИ с 285 проекта, България – 25% със 174 проекта, а след тях се нареждат Турция с 20%, Сърбия – 9%, Гърция – 4%.⁵

Фигура 2

Преки чуждестранни инвестиции като процент от БВП

Източник: <http://www.stat.bg/index.html>

Увеличаването на потоците от ПЧИ у нас се дължи на комбинираното въздействие на редица фактори като приватизацията, урегулирането на законовите разпоредби, данъчната политика и др., които са част от традиционните детерминанти, определящи поведението на чуждестранните инвеститори. Приемането ни в ЕС също повишава доверието на задграничните

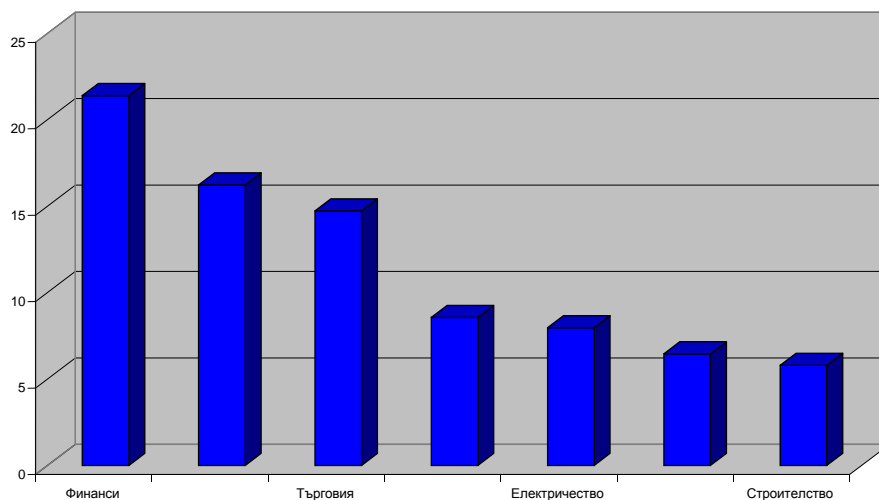
⁵ Ernst@Young South East Europe Attractiveness, 2006, Survey 2007.

инвеститори в потенциала на българската икономика. Чуждестранните инвеститори все още се затрудняват от бюрократични, лицензионни и в някои случаи корупционни практики, както и от остарялата инфраструктура на страната.

Главните инвеститори в България са от страни-членки на ЕС, като на първо място са компании от Австрия, Холандия, Великобритания, Гърция, Белгия. Инвестициите от тези държави са 49.65% от общите ПЧИ, влезли у нас за периода 1992-2006 г. По-голямата част от инвеститорите са привлечени от възможността да намаляват разходите си поради евтината работна сила и така да печелят конкурентни предимства. Други се установяват с цел проникване на пазари в съседни държави, използвайки настаняването си на българския пазар като изходна точка към Балканския регион или към Средния изток. В България преобладават дребните чуждестранни инвеститори, като производството е “на ишлеме”, а стоките се изнасят в други държави.

Фигура 3

ПЧИ по отрасли в процент от общите инвестиции, 1998-2006 г.

Източник: БНБ, собствени изчисления.

През периода 1998-2006 г. притокът на ПЧИ е най-значителен в сферата на финансовите услуги, в недвижимите имоти и бизнес-дейностите, в търговската мрежа, в преработването на петролни и химически продукти, в електроенергията и телекомуникациите (вж. Фигура 3) Това означава, че ПЧИ не са допринесли особено за развитието на реалния сектор на българската икономика, защото за периода 1998-2006 г. отношението на им към вътрешните инвестиции в реалния сектор възлиза на около 27%. Следователно вертикалните ПЧИ, насочени към реструктурирането и развитието на отрасли в реалния сектор, са твърде ограничени. Българската икономика все още не може да привлече по-

значителни инвестиции във високотехнологични отрасли. В отрасли като Машиностроене, Електроника и компютри, Транспорт и Селско стопанство са инвестирани съответно 1.67, 0.89, 1.18 и 0.24% от общите ПЧИ, привлечени в икономиката ни.

Повишаването на конкурентоспособността и ефективността на производството на приемащата държава също зависят от влизането на ПЧИ. Проучване,⁶ отразяващо социално-икономическите нагласи на чуждестранните инвеститори, показва, че 65% от анкетираните смятат, че конкурентните предимства на фирмите им се дължат на по-високото качество на техния продукт или на предоставената от тях услуга. На второ място - с 40%, чуждестранните инвеститори поставят показатели като по-ниските цени, по-доброто обслужване и бързина на доставките - фактори, които се отразяват положително на конкурентните предимства на фирмите. За една четвърт от инвеститорите от значение е също способността да се адаптират бързо към изискванията и условията на определен пазар.

Около една трета (или 36%) смятат, че технологичното им равнище е по-високо в сравнение с това на конкурентните фирми, а около половината от тях (47%) - че тяхното производство е съизмеримо с това на най-добрите производители в съответния отрасъл. Около половината от компаниите с чуждестранен капитал са подновили оборудването си напълно, 30% от тях - частично, а малък процент от ръководителите на чуждестранните компании нямат намерение да инвестират допълнително в нова техника.

Чуждестранните инвеститори допринасят за разширяване на дейността на фирмата главно чрез инвестиции в ново оборудване - 51% от управителите на чуждестранните компании се стремят да внедрят нови технологии, да получат достъп до нови пазари, като залагат на квалификацията и на обучението на работната сила. Приблизително 88% от фирмите разчитат на компанията-майка като източник на капитали, ноу-хау и достъп до нови мрежи от потребители.

Увеличаването на ПЧИ през последните години, вкл. и инвестициите на "зелено", позволи да се финансират нарастващите дефицити в текущата сметка на платежния баланс. От Фигура 4 се вижда, че през последните години задълбочаващият се дефицит в текущата сметка, дължащ се главно на отрицателното търговско салдо, се компенсира и с нарастващия приток на ПЧИ и натрупването на валутен резерв.

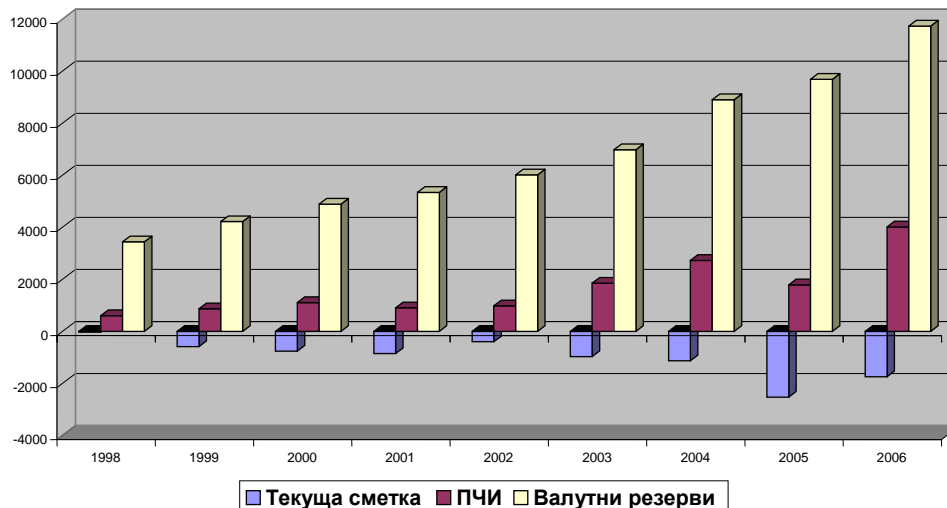
При настъпването на кризисна ситуация обаче платежните позиции на държавата могат да бъдат сериозно застрашени, защото намаляването на ПЧИ и изтичането на капитали би задълбочило дефицита в платежния баланс, което без съмнение би се отразило крайно отрицателно на макроикономическата стабилност на държавата. Натрупаният дефицит по текущата сметка е тревожен факт, защото икономическият растеж изисква нарастване на потреблението и

⁶ Diversified World Development: FDI Companies in Bulgaria. Quantitative Study, Prepared by „Market links”, July 2006.

респ. на вноса, а повишаването на вносните цени на стоки и услуги влошава условията на търговия.

Фигура 4

Дефицит в текущата сметка на платежния баланс, ПЧИ, валутни резерви (млн. USD)

Източник: <http://www.stat.bg/index.html>, собствени изчисления.

За икономиката на България е от значение привличането на качествени ПЧИ – тези, които са насочени към високотехнологичните отрасли. Влизането на ПЧИ в някои дейности с висока стойност, например научнопроучвателната дейност, отразява относително добре натрупаните знания и умения на работната сила в страните от Югоизточна Европа и ОНД.⁷ В повечето от случаите обаче ниските заплати са определящи за привличането на инвестиции в производствени дейности с ниска добавена стойност, например монтажни дейности. През периода 1998-2006 г. ниските заплати привлякоха у нас 269.9 млн. USD ПЧИ в шивашката промишленост (текстил), при която инвеститорите доставят цялостното производство без работната сила.⁸

С отпадането на квотите и влизането на България в ЕС чуждестранните инвеститори (като “Миролио”, Италия и “Ролман”, Германия) няма да разчитат на конкурентните предимства от ниските заплати в споменатия сектор, а ще трябва да инвестират в дейности, които изискват по-висока добавена стойност. Остава открит въпросът дали чуждестранните фирми ще са склонни да повишат

⁷ Например „Дженерал мотърс“ премести високотехнологично производство – конструиране на нова генерация електрически автомобили, в нов проучвателен център в Москва (Русия), като той стана осмият научнопроучвателен център на фирмата в света. Тези случаи на ПЧИ във високотехнологични отрасли обаче остават изолирани.

⁸ Подобно виждане се споделя и в World Investment Report FDI from Developing and Transition Economies: Implications for Development. Geneva, 2006, <http://www.unctad.org>

производствените си разходи и да модернизират производството, или ще предпочетат да го изнесат в трети страни с по-малки заплати и така да запазят конкурентните си ниски разходи за работна сила.

Вероятно такива стъпки ще предприемат малките гръцки и турски фирми, които печелят конкурентни предимства на основата на нерегламентиран труд и евтина работна сила. Подобряването на макроикономическата и инвестиционната среда ще изтласка тези фирми в съседните държави - Сърбия, Албания и Македония.⁹

Повишаването на ефективността на производството, вкл. и с привличането на ПЧИ в структуриращи отрасли, трябва да се основава на определена стратегия, целяща подобряването на инвестиционния климат в България. Редица социологически проучвания показват, че независимо от икономическата и финансовата стабилност в страната и членството в ЕС все още има редица бюрократични и корупционни практики, които пречат наред с остарялата инфраструктура на държавата.

Подобряването на конкурентоспособността и развитието на експортно-ориентирани отрасли зависи от привличането на ПЧИ в дейности с висока стойност на производството и във високотехнологични производства, изискващи прецизни инженерни умения, графично оформяне на проекти и научно-проучвателна работа, за което у нас независимо от емиграцията на научни кадри все още има възможности. Очаква се също България да бъде включена в производствените мрежи на многонационалните корпорации.¹⁰

Необходимо е да се повиши достъпът до финансиране на малките и средните предприятия (МСП), като се предоставят допълнителни улеснения за развитие на тяхната дейност под формата на банкови кредити и търговски услуги. Това би повишило интереса на чуждестранните инвеститори към МСП, които могат да са в основата на развитието на производствените и търговските мрежи.

Премахването на бариерите пред междурегионалната търговия на страните от Югоизточна Европа би допринесло за разширение на външотърговските връзки и за оформянето на индустриални центрове. Към момента тази перспектива все още не е реална поради наличието на някои икономически и политически фактори, които действат в района на Балканите.

Повишаването на ефективността на икономиката ни с помощта на качествени ПЧИ може да се очаква само когато в България има стратегия за развитие на високотехнологични отрасли, свързани с информационната и комуникационната

---

⁹ В началото на 2007 г. най-голямата шивашка фабрика, собственост на гръцка фирма, изнесе производството си в Сърбия, тъй като вече няма да е възможно нормата на печалба да нараства за сметка на нарушените права на работниците.

¹⁰ Пример за това е предстоящото изграждане на завод за автомобилни компоненти от компанията „Montupet S.A“. Инвестицията на „зелено“ ще повиши заетостта в региона (с 800 работници) и обвързва този индустриален център със заводите за производство на автомобили в Румъния.

технологии (ICT).¹¹

Членството на България в ЕС от 1.01.2007 г. означава, че се приема законовата база на ЕС (Acquis Communautaire), което се очаква да намали рисковите премии на чуждестранните инвеститори, докато присъединяването към митническите съюзи намалява разходите по сделките. Достъпът до европейските структурни фондове несъмнено подобрява инвестиционния и бизнес-климат в България при положение, че тяхното усвояване се обосновава на добре структурирани проекти.

---

¹¹ Към момента България заема 73-то място от 104 държави, класифицирани от World Economic Forum Global Information Technology Report (2005) по показатели, отнасящи се до достъп до Интернет и други ICT технологии. Естония, Южна Африка и Израел са минали напред в класацията, докато България и Румъния показват най-ниския процент при използване на информационни услуги в сравнение с европейските страни.